

Editorial

**O tema:
Aprendemos
con Rosalía**

A LOMCE ou como legislar contra a maioría social

Presentación

Mercedes Queixas Zas
(*Coordinadora do monográfico*)

Á procura dunha muller chamada Rosalía de Castro

Pilar García Negro
(*Universidade da Coruña*)

33 anos defendendo unha Rosalía verdadeira

Francisco Rodríguez
(*Doutor en Filoloxía Románica e escritor*)

Actualizar o discurso, modernizar a Fundación

Anxo Angueira
(*Presidente da Fundación Rosalía de Castro*)

Rosalía de Castro no currículo de Educación Infantil e Primaria

Helena Villar Janeiro
(*Mestra e pedagoga - Aula 'Tres pitas brancas' da Fundación Rosalía de Castro*)

A experiencia do roteiro rosaliano no ensino

Antón Amil
(*IES Otero Pedrayo - A Coruña*)

Coñecer a Rosalía de Castro no IES 'Pintor Colmeiro'

Gracia Santorum
(*IES Pintor Colmeiro*)

'Adios ríos, adios fontes...', a estrofa de 1861 que desapareceu logo

Xesús Alonso Montero
(*Presidente da Real Academia Galega*)

Rosalía de Castro, do currículo á aula

Mercedes Queixas Zas
(*CPI Alcalde Xosé Pichel - Coristanco*)

Curtas para Rosalía

M^a dos Anxos González Refoxo
(*Vicepresidenta da ASPG - IES Elviña*)

Rosalía de Castro: Unha poeta imprescindible en Educación Primaria

Mercedes Queixas Zas
(*CPI Alcalde Xosé Pichel - Coristanco*)

Para sabermos algo máis...

Mercedes Queixas Zas
(*Coordinadora do monográfico*)

A entrevista

Conversa con-versos: 'A miña primeira Rosalía' (Xiana e Xosé Lastra, María Manuela, Mini e Mero)

Rosalía Fernández Rial
(*Filóloga e poeta*)

**Educación
social e
escola**

Infancias e Educación Social: Prácticas socioeducativas en contextos residenciais de protección en Galicia

Laura Cruz López
(*Universidade da Coruña*)

A escola rural	Experiencia innovadora nas prácticas docentes das Ciencias Sociais para a enxeñaría rural Grupo de innovación educativa 'Ruralia' (Universidade de Santiago)
Investigación	Educación e teatro, algo máis que un xogo Manuel F. Vieites (Escola Superior de Arte Dramática de Galicia)
Experiencias	A Semente que agromou. Umha aproximaçom à Semente Compostela e às Escolas de Ensino Galego Grupo de traballo pedagógico-lingüístico (Escola Infantil Semente Compostela)
Divulgación	A promoción da lingua galega nas redes sociais Secretaría Xeral de Política Lingüística
As outras escolas	O Plan Audiovisual do CEIP 'Padre Manjón' Julita Fernández Díez (CEIP Padre Manjón - Burgos)
Novas tecnoloxías	Dicionarios en liña Teresa Meixide Portos (IES de Curtis)
Brinquetainas	Unha lección de ecoloxismo: Ir á trapallada Manuel Rodríguez Vázquez, <i>Charrancas</i> (Asociación Galega do Xogo Popular e Tradicional)
Panoraula	Actualidade do mundo da educación e recensións de publicacións Xosé Ramos Rodríguez Antón Costa Rico (Nova Escola Galega)
Recensións	<i>A educación, dereito ou mercadoría</i> , de Mariló Candedo e outros/as Antón Costa Rico (Universidade de Santiago)
	<i>Algunhas tendencias do teatro infantil e xuvenil galego actual</i> Montse Penas Presas (Universidade de Santiago)
	<i>Rosalía pequena</i> , de Uxía Rosalía Fernández Rial (Filóloga e poeta)
	<i>A asasina</i> , de A. Papadiamandis Susana Losada Soto (IES Melide)
	<i>Do estigma á estima</i> , de Valentina Formoso Mercedes Queixas Zas (CPI Alcalde Xosé Pichel - Coristanco)
	<i>Menores en crisis...</i> , de M ^a Dolores Fernández Tilve e José Manuel Suárez Emilio Castro Fustes (Director do MUPEGA)
Humor	DOcENTES Xosé Tomás

A P R E N

C O N R C

DEEMOS

O 17 de maio de 1863 na imprenta viguesa do editor Juan Compañel tomaban corpo de libro aqueles versos de Rosalía de Castro compilados baixo o título *Cantares gallegos*, dedicado a Fernán Caballero, pseudónimo de Cecilia Böhl de Faber, coetánea escritora española de novelas de costumes.

A propia Rosalía anunciaba no prólogo o *grande atrevemento* que supoñía *dar á luz* este libro, pois o obxectivo vertebrador era nítido: *cantar as bellezas da nosa terra naquel dialecto soave e mimoso, que queren facer bárbaro os que non saben que aventaxa ás demais linguas en dosura e armonía*. Unha radiografía intencionadamente pública e reivindicativa da súa *infeliz patria (...) tan ferida de todos* nunha lingua que *non é aquela que bastardean e champurrán torpemente nas máis ilustradísimas provincias, cunha risa de mofa*, que impediu a correcta comprensión e transmisión interxeracional, tentando reducila a un perfil poético folclorista, costumista e paisaxístico que velase a auténtica voz coral que confería un protagonismo absoluto ao pobo galego, tamén en clave sociopolítica.

Eis algunha das razóns que demoraron o preciso recoñecemento biobibliográfico da autora que abriu, coa máxima mestría poética e convición intelectual, a porta grande á recuperación do galego para a escrita culta a mediados do século XIX.

Magnífica ocasión nos brinda este 2013, en que celebramos o sesquicentenario daquela primeira ousada edición, para aprofundar neste fito literario tamén na escola e aprehendelo á vista da actualidade do seu pensamento e clarividencia expresiva sempre ao alcance de todos os públicos.

Achegarémonos nestas páxinas, ás que desde xa convidamos a entrar, á imprescindíbel revisión dun perfil intelectual de altura como foi o de Rosalía de Castro, muller culta e escritora vocacional, autora dunha ampla produción literaria, poética e prosística, en galego e castelán, que quebra definitivamente silencios negadores ou infravalorativos doutroa e abre as contras a esa alborada de futuro esperanzador coa que ela mesma alentaba á *toleirona mocidá* no penúltimo poema de *Cantares gallegos*.

A vixencia da poesía rosaliana na escola de hoxe fica ben esclarecida neste monográfico a partir das unidades didácticas e propostas pedagóxicas complementarias e interdisciplinares -musicais, plásticas, audiovisuais, etc- que diferentes profesionais do ensino partillan connosco e que mesmo sobrepasan o estrito ámbito da aula. Múltiples recursos educativos, nados no seo da sociedade contemporánea, e voces interpretativas acompañan a visualización de tan significada autora que a ollos de hoxe non deixa de nos sorprenden. Os *Cantares*, como o conxunto da obra poética rosaliana, son un tesouro de palabras, de situación humanas e de emocións, ás que paga a pena darlles vida no día a día das nosas aulas escolares como fonte nutricia de coñecemento e de galeguización; e por iso dicimos que 'aprendemos con Rosalía'.

Reiniciemos a lectura de *Cantares gallegos* e acheguémola aos novos formatos próximos ao noso alumnado para reencontrámonos no tempo cun facho de luz nestas horas en que alguén teima en recuperar para o presente as xa superadas *negras sombras*.■

Mercedes Queixas Zas
Coordinadora do monográfico

ROSALÍA

Resumos Resúmenes Abstracts

Á PROCURA DUNHA MULLER CHAMADA ROSALÍA DE CASTRO

Pilar García Negro

Defendemos neste artigo a idea de que, a través da obra de Rosalía de Castro, é factíbel (re)construír unha biografía da escritora en aspectos fundamentais da súa personalidade, ideoloxía, mentalidade e sentimentos ante a vida, as súas conxéneres e, en xeral, os seus compatriotas. Damos a valer achegas ben valiosas tanto da acumulación crítica histórica como da estritamente contemporánea e finalizamos por establecermos un decálogo de verdades básicas e documentábeis que desmontan a pesada lousa de desfiguracións que escureceron intereseiramente persoa e literatura rosalianas. Rosalía de Castro segue sendo, porén, un libro aberto ao futuro, que estimula novas investigacións e novas interpretacións, o que non colide co facto de ela manter a porción de enigma e de misterio que todos os grandes clásicos posúen.

Defendemos en este artículo la idea de que, a través de la obra de Rosalía de Castro es factible (re)construir una biografía de la escritora en aspectos fundamentales de su personalidad, ideología, mentalidad y sentimientos ante la vida, sus congéneres y, en general, sus compatriotas. Encarecemos el valor de aportaciones bien valiosas tanto de la acumulación crítica histórica como de la estrictamente contemporánea y finalizamos estableciendo un decálogo de verdades básicas y documentables que des-

montan la pesada losa de desfiguraciones que oscurecieron interesadamente persona y literatura rosalianas. Rosalía de Castro sigue siendo, no obstante, un libro abierto al futuro, que estimula nuevas investigaciones y nuevas interpretaciones, lo que no obsta para que mantenga la porción de enigma y misterio que todos los grandes clásicos poseen.

The article defends the idea that, through the works of Rosalía de Castro, it is possible to (re)construct her biography attending to fundamental aspects of her personality, ideology, mentality and feelings towards life, her fellows and, in general, her compatriots. We put into value precious contributions from the accumulation of both historical and contemporary critique and we establish a decalogue of basic and documented truths which dismantle the heavy burden of distortions which have darkened both the figure and the literature of the author. Rosalía de Castro is still, nevertheless, an open book for the future, which stimulates new lines of research and new interpretations while keeping a portion of the enigma and mystery which every classic has.

33 ANOS DEFENDENDO UNHA ROSALÍA VERDADEIRA

Francisco Rodríguez

Preténdese facer patente unha pequena, mais substancial, parte do que, desde hai 33 anos, temos avanzado para situar na súa verdadeira órbita, tendencia e significado a obra de Rosalía de Castro e tamén na mudanza da súa imaxe. Polo demais, este avance, tan significativo como lento, fíxose tendo en contra, en moitas ocasións, importantes institucións académicas e culturais de Galiza, non xa remisas a aceptar os resultados das investigacións e análises esclarecedores a este respecto, senón tamén moi proclives a censuralos ou desmerecelos. Por último, como xa vai sendo inevitábel renderse perante as evidencias, tamén nos círculos académicos máis oficiais, dando a sensación mesmo de que a mudanza partiu da súa órbita, informamos de cando comezou e desde onde, dentro do país, partindo da mellor crítica rosaliana que Carvalho Calero representaba, a desvendárense aspectos e sentidos moi relevantes sobre a obra e a persoa Rosalía de Castro. A sociedade galega, no seu conxunto, aínda está moi lonxe de coñecerlos como debera.

Se pretende hacer patente una pequeña, mas sustancial, parte de lo que, desde hace 33 años, hemos avanzado para situar en su verdadera órbita, tendencia y significado la obra de Rosalía de Castro y en la mudanza de su imagen. Por lo demás, este avance, tan significativo como lento, se hizo teniendo en contra, en muchas ocasiones, importantes instituciones académicas y culturales de Galicia, no ya remisas a aceptar los resultados de las investigaciones y análisis esclarecedores a este respecto, sino también muy proclives a censurarlos o desmerecerlos. Por

último, como ya va siendo inevitable rendirse ante las evidencias, también en los círculos académicos más oficiales, dando la sensación de que el cambio partió de sus órbitas, informamos de cuando comenzó y desde donde, dentro del país, partiendo de la mejor crítica rosaliana que Carvalho Calero representaba, a desvendarse aspectos y sentidos muy relevantes sobre la obra y la persona Rosalía de Castro. La sociedad gallega, en su conjunto, aún está lejos de conocerlos como debiera.

It is intended to make it obvious a little, although substantial, part of what we have advanced in these last 33 years in locating in its true orbit, tendency and meaning the work of Rosalía de Castro and the change in her image. This advance, so meaningful as slow, has been made having against, in many occasions, important academic and cultural institutions of Galicia, which not only were not willing to accept the results of clarifying pieces of research and analyses but they were also given to condemn and devaluate them. Finally, it has become inevitable to accept the evidences, even within the most official academic circles, giving the impression that it was from them that the change originated. Having as point of departure the best Rosalian critique that Carvalho Calero represented, we inform of how and from where, within the country, very relevant aspects and meanings about the work and person of Rosalía de Castro started to be unveiled. The Galician society, as a whole, is still far from knowing them as they should.

ACTUALIZAR O DISCURSO. MODERNIZAR A FUNDACIÓN

Anxo Angueira

A Fundación Rosalía de Castro quere facer parte significativa do amplo marco de celebracións con que este 2013 honramos o sesquicentenario da primeira edición de *Cantares gallegos*. E porque o herdo rosaliano segue a falar de nós e para nós, cento cincuenta anos despois, é que consideramos imprescindible modernizar a propia Fundación para contribuír á actualización e divulgación do discurso rosaliano. A exposición *No principio foi o verso: Rosalía de Castro* e a remodelación interior e do perfil museográfico da Casa-Museo na Matanza son os primeiros pasos que iniciaron o camiño.

La Fundación Rosalía de Castro quiere tomar parte significativa del amplio marco de celebraciones con que este 2013 honramos el sesquicentenario de la primera edición de Cantares gallegos. Y porque la herencia rosaliana sigue a hablarnos en presente, ciento cincuenta años después, consideramos imprescindible modernizar la propia Fundación para contribuir a la actualización y divulgación del discurso rosaliano. La exposición No principio foi o verso: Rosalía de Castro y la remodelación interior y del perfil museográfico de la Casa-Museo en la Matanza son los primeros pasos que iniciaron el camino.

The Rosalía de Castro Foundation wants to take significant part in the great amount of celebrations with which we honor, in this year 2013, the 150th anniversary of the first edition of Cantares gallegos. And because the Rosalian heritage still talks to us in present, even one hundred and fifty years afterwards, we consider essential to modernize the very Foundation to contribute to the updating and spreading of the Rosalian discourse. The exposition No principio foi o verso: Rosalía de Castro and the remodeling of the interior and the museographic profile of the Casa-Museo (House-Museum) in A Matanza constitute the first steps in this path.

ROSALÍA DE CASTRO NO CURRÍCULO ESCOLAR DE EDUCACIÓN INFANTIL E PRIMARIA

Helena Villar Janeiro

Esta experiencia trata de introducir a Rosalía de Castro na Educación Infantil e Primaria. Está baseada no traballo da Aula Pedagóxica "Tres pitas brancas" da Fundación, onde se crearon materiais específicos e se supervisaron moitos traballos escolares.

Esta experiencia trata de introducir a Rosalía de Castro en la Educación Infantil y Primaria. Está basada en el trabajo del Aula Pedagógica "Tres pitas brancas" de la Fundación, donde se crearon materiales específicos y se supervisaron muchos trabajos escolares.

This experience wants to introduce Rosalía de Castro in Pre-school and Primary Education. It is based on the work carried out by the Pedagogical Team "Tres pitas brancas" of the Rosalía de Castro Foundation, where specific materials were created and many school assignments were supervised.

A EXPERIENCIA DUN ROTEIRO ROSALIANO NO ENSINO

Antón Amil

Neste artigo expomos a experiencia dun roteiro didáctico do Departamento de Lingua e Literatura Galega aos mundos de Rosalía de Castro, aos contextos vitais que tanto influíron nas súas obras. Describimos como levamos a cabo a planificación de dito roteiro antes, durante e despois da visita. Facemos referencia aos lugares visitados e aos poemas comentados en cada lugar. Tamén mencionamos varias posibilidades interdisciplinares de interese didáctico.

En este artículo exponemos la experiencia de una ruta didáctica del Departamento de Lingua e Literatura Galega a los mundos de Rosalía de Castro, a los contextos vitales que tanto han influido en sus obras. Describimos

como hemos realizado la planificación de dicha ruta antes, durante y después de la visita. Hacemos referencia a los lugares visitados y a los poemas comentados en cada lugar. Mencionamos también varias posibilidades interdisciplinarias de interés didáctico.

On this article we show the experience of a didactic route from the Department of Lingua e Literatura Galega towards Rosalia de Castro world, to vital contexts that influenced so much on her work. We describe how we did the planification of that route before, during and after the visit. We refer to the visited places and to the commented poems in each place. We also mention some interdisciplinary possibilities of didactic interest.

COÑECER A ROSALÍA DE CASTRO NO IES PINTOR COLMEIRO

Gracia Santorum

Non semella doado conseguir a participación activa de todo o alumnado e profesorado nunha iniciativa especial que se pretende desenvolver nun centro educativo. As dificultades acrecéntanse cando procuramos a singularidade desde a íntima colaboración das diferentes disciplinas ou a distinción desde o convencemento da necesaria integración de quen acaba de chegar ao centro e aínda non deixou de ser un estraño descoñecido. Mesmo así, o pólo de atracción rosaliano axúdanos no noso proxecto e o centro todo acaba por sentir, ler, cantar e visibilizar a la escritora.

No resulta fácil conseguir la participación activa de todo el alumnado y el profesorado en una iniciativa especial que se pretende desarrollar en un centro educativo. Las dificultades crecen cuando buscamos la singularidad desde la íntima colaboración de las diferentes disciplinas o la distinción desde el convencimiento de la necesaria integración de quien acaba de llegar al centro y aún no dejó de ser un estraño desconocido. Incluso así, el polo de atracción rosaliano nos ayuda en nuestro proyecto y el centro todo acaba por sentir, leer, cantar y visibilizar a la escritora.

It is not easy to get the active participation of all the students and teachers in a special initiative which tries to be developed in an educational centre. The difficulties grow when we look for the singularity from the intimate collaboration of the different disciplines or the distinction from the conviction of the necessary integration of those who have just arrived to the centre and still are strangers. Even in those conditions, the rosalian attraction pole helps us in our project and the whole centre ends up feeling, reading, singing and visualizing the writer.

ADIOS RÍOS, ADIOS FONTES... A ESTROFA DE 1861 QUE DESAPARECEU LOGO

Xesús Alonso Montero

Unha análise contrastada do emblemático poema rosaliano encabezado pola glosa popular "Adios ríos, adios fontes" ofrece algunha modificación, entre as diferentes publicacións que o acolleron previamente e o poemario Cantares gallegos, que remiten para algunhas preguntas que axuden a procurar cales puideron ser as razóns da omisión dunha estrofa na redacción última.

Un análisis contrastado del emblemático poema rosaliano encabezado por la glosa popular "Adios ríos, adios fontes" ofrece alguna modificación, entre las diferentes publicaciones que lo divulgaron previamente y el poemario Cantares gallegos, que nos remiten hacia algunas preguntas que ayuden a buscar cuales pudieron ser las razones de la omisión de una estrofa en la redacción última.

A contrastive analysis between the different early publications of the emblematic rosalian poem headed by the popular gloss "Adios ríos, adios fontes" and its final edition in the collection Cantares gallegos sheds some light on the existence of modifications, which prompts us to wonder the motivations for the omission of one stanza in the final edition.

ROSALÍA DE CASTRO: DO CURRÍCULO Á AULA

Mercedes Queixas Zas

A escola non renuncia a abrir as portas á luz do pensamento e da expresión poética e prosística rosaliana co fin de facilitar un achegamento a unha figura tan referencial lingüística, literaria e culturalmente para nós, ademais de contribuir para o tratamento das competencias básicas. É por iso que, desde a perspectiva dun estudo acaído á contemporaneidade, podemos achegarnos a unha completa panorámica de recursos didácticos xerados polos propios centros educativos.

La escuela no renuncia a abrir las puertas a la luz del pensamiento y de la expresión poética y prosística rosaliana con el fin de facilitar la aproximación a una figura tan referencial lingüística, literaria y culturalmente para nosotros, además de contribuir al tratamiento de las competencias básicas. Es así como, desde la perspectiva de un estudio acaído a la contemporaneidad, podemos acercarnos a una completa panorámica de recursos didácticos generados por los propios centros educativos.

The school does not renounce to open the doors to the light of the rosalian thinking and her poetic and prosaic expression with the aim of facilitating an approach to such a linguistic, literary and cultural referential figure to us, as well as contributing to the treatment of basic competences. It is in this way that, from the perspective of a study

adapted to contemporaneity, we are able to get closer to a panoramic view of didactic resources generated from the educative centers themselves.

CURTAS PARA ROSALÍA

Anxa González Refoxo

A partir de 2010, nos 125 anos do falecemento de Rosalía de Castro, a Asociación Socio-Pedagóxica Galega nunha aposta polo audiovisual como factor educativo e de estratexia cultural convoca o certame CURTAS PARA ROSALÍA coa intención de que as potencialidades que se agochan na obra da escritora sigan a ser descubertas, temática que nas seguintes edicións foi ampliada a curtametraxes que se centrasen, interpretasen ou explorasen calquera texto de calquera época da Literatura Galega.

A partir de 2010, cuando se cumplen 125 años del fallecimiento de Rosalía de Castro, la Asociación Socio-Pedagógica Galega apostando por el audiovisual como factor educativo y de estrategia cultural convoca el certamen CURTAS PARA ROSALÍA con la intención de que las potencialidades que están en la obra de la escritora continúen a ser descubiertas, temática que en las siguientes ediciones fue ampliada a cortometrajes que se centrasen, interpretasen o explorasen cualquier texto de cualquier época de la Literatura Gallega.

From 2010, coinciding with the 125th anniversary of the passing of Rosalía de Castro, the Asociación Socio-Pedagógica Galega (Galician Socio-Pedagogical Association) holds the contest CURTAS PARA ROSALÍA (SHORT MOVIES FOR ROSALÍA) in an attempt to support the use of audiovisual media as an educative and strategic cultural factor. The aim of this event, which originally focused on discovering the potentiality hidden in her work, has extended in the following editions so as to include any short movies dealing with, portraying or exploring any text from any period of Galician literature.

ROSALÍA DE CASTRO: UNHA POETA IMPRESCINDÍBEL EN EDUCACIÓN PRIMARIA

Mercedes Queixas Zas

O nome de Rosalía de Castro coroa a identidade de oito centros de educación infantil e primaria e un instituto de secundaria, por iso é imprescindible que o sistema educativo asimile vivamente e tire aproveitamento didáctico, de xeito transversal e interdisciplinar, desde parámetros pedagóxicos actuais, dunha obra literaria de referencia desde as primeiras etapas, nomeadamente o ensino primario.

El nombre de Rosalía de Castro corona la identidad de ocho centros de educación infantil y primaria y un instituto de secundaria, por eso es imprescindible que el sistema educativo asimile vivamente y tire provecho didáctico, de manera transversal e interdisciplinar, desde parámetros

pedagógicos actuales, de una obra literaria de referencia desde la enseñanza primaria.

The name Rosalía de Castro crowns the identity of eight preschool and primary school centers and one secondary school. This is the reason why it is necessary that the educational system lively assimilates the didactic benefits of a literary work which is a reference since primary education in a transversal and interdisciplinary way and from current pedagogic parameters.